

स्त्री अत्याचार: एक सामाजिक समस्या, आव्हाने आणि उपाय

डॉ. के. व्ही. देवरे

सहयोगी प्राध्यापक

पी.व्ही.डी.टी. कॉलेज ऑफ एज्युकेशन फॉर वूमेन,

चर्चगेट, मुंबई २०

प्रस्तावना :

आज एकविसाव्या शतकातही भारतीय स्त्रियांना अनेक प्रकारच्या गंभीर समस्यांशी झुंज द्यावी लागत आहे. भारतीय पुरुषांचा स्त्रियांकडे पाहण्याचा दृष्टीकोण अजूनही पुरेसा निकोप नाही, स्त्रियांना दुय्यम वागणूक दिली जाते असे नव्हे तर त्यांच्यावर विविध प्रकारचे अत्याचार केले जातात. हा अत्याचार शारीरिक, मानसिक, वैयक्तिक, कौटुंबिक व सामाजिक स्वरूपाचा असून त्याची व्याप्ती अतिशय मोठी आहे. भारतीय स्त्रियांची सामाजिक स्थिती अनेक स्थित्यंतरातून गेली असून तिने पुष्कळ चढ-उतार पाहिले आहेत. वैदिक काळात त्यांची देवता म्हणून पूजा होत असे. मुस्लिम काळात त्यांचा दर्जा अगदीच खालावला तर ब्रिटीश राजवटीत त्यांना गुलामांचे गुलाम म्हणून पाहिले जाई. पारंपारीक भारतीय समाजात अशा अनेक धार्मिक व सामाजिक प्रथा रूढ होत्या की, ज्यामुळे स्त्रियांना अत्यंत तुच्छ लेखण्याची मानसिकता येथे तयार झाली होती. सतीची चाल, स्त्री-भ्रूणहत्या, बालविवाह, बहु-पत्नीविवाह, केशवपन यासारख्या चालीरीती व रूढींचा स्त्रियांच्या जीवनावर विपरीत परिणाम घडून आलेला होता.

स्त्रियांवरील अत्याचाराचे प्रकार :

१. हुंड्यासाठी छळ व हुंडाबळी :

सुखी संसाराची स्वप्ने पाहत वैवाहिक जीवनात प्रवेश करणाऱ्या असंख्य तरुणींची त्यासंबंधीची स्वप्ने सासरी होत असलेल्या छळामुळे अल्पावधीतच उद्ध्वस्त होतात. त्यातील अनेक तरुणींना आपली जीवनयात्रा अर्ध्यावरच सोडून देणे भाग पाडले जाते म्हणून हुंड्यासाठी होणारा छळ आणि हुंडाबळी ही एक कौटुंबिक व सामाजिक ज्वलंत समस्या आहे. स्त्रियांवर होत असलेल्या अत्याचारांची क्रमवारी लावायची झाल्यास हुंड्यासाठी होणारा छळ आणि हुंडाबळी या प्रकाराला आजच्या परिस्थितीत अग्रक्रम द्यावा लागेल. हुंड्यासाठी नवविवाहित तरुणांच्या होत असलेल्या छळापायी अनेक तरुणींना आपले जीवन गमावून बसावे लागले आहे.

२. लैंगिक शोषण – बलात्कार :

ही एक सामाजिक मानवी विकृती आहे. महिला वर्गाला लागलेला कलंक आहे. अलीकडे याचे प्रमाण

वाढले आहे. माहिती व तंत्रज्ञानाच्या जगात मोबाईलद्वारे लैंगिक छायाचित्र (क्लिपींग) घेऊन त्यांना वेठीस धरणे, जीवे मारणे अशा धमक्या दिल्या जातात व महिलांचे शोषण केले जाते.

३. कौटुंबिक अत्याचार :

कौटुंबिक अत्याचाराचे अनेक प्रकार सांगता येतील. त्यामध्ये प्रामुख्याने स्त्रीला केली जाणारी शारीरिक मारहाण हा भाग महत्त्वाचा असतो त्याखेरीज त्या स्त्रिला उपाशी किंवा अर्धपोटी ठेवणे, तिला पुरेसा कपडा – लत्ता न देणे, तिला तिच्या शारीरिक क्षमतेहून अधिक श्रम करण्यास भाग पाडणे, तिला वेळेवर औषधोपचार न करणे तिला मानसिक यातना देणे अत्यादी मार्गांचाही अवलंब केला जातो. पतीकडून पत्नीला होणारी मारहाण हा कौटुंबिक अत्याचाराचा सर्वत्र ठळकपणे आढळून येणारा प्रकार आहे म्हणून स्त्रियांवरील अत्याचाराचा हा एक सार्वत्रिक प्रकार म्हणता येईल.

४. स्त्री – भ्रूणहत्या :

स्त्री भ्रूणहत्या याचा अर्थ मुलगी जन्माला येण्याअगोदर मोतेच्या गर्भातच तिची हत्या करणे किंवा तो गर्भ काढून टाकणे होय. मूल जन्माला येण्याच्या अगोदरच त्याच्यात व्यंग असल्याच उपचार करणे व व्यंग अगदी गंभीर असल्याच गर्भ काढून टाकणे हा या चाचणीचा मूळ उद्देश. परंतु या चाचणीचा उपयोग करून मुलीची गर्भातच हत्या केली जात असल्यामुळे समाजातील स्त्री – पुरुष प्रमाणात फार मोठा असमतोल निर्माण होत चालला आहे.

५. नोकरी करणाऱ्या स्त्रियांच्या समस्या :

वाढत्या महागाईमुळे कुटुंबाचा आर्थिक भार पेलण्याकरिता स्त्रियांना नोकरी करणे भाग पडले. त्यामुळे स्त्रियांना दुहेरी जबाबदाऱ्या पार पाडाव्या लागतात कामाच्या वाढत्या ताणामुळे ती वैयक्तिक आरोग्याची काळजी घेऊ शकत नाही वरिष्ठांकडून या स्त्रियांचे लैंगिक शोषण केले जाते. कार्यालयातील पुरुष कर्मचारी आपल्या स्त्री सहाकाऱ्याचा गैरफायदा घेण्याचा प्रयत्न करतात. मिळवती स्त्रीदेखील कुटुंबातील कर्त्या पुरुषांच्या संमतीशिवाय पैशा खर्च करू शकत नाही. कुटुंबातील इतर लोकांच्या तिच्याकडून फार मोठ्या अपेक्षा असतात. त्या सर्वच अपेक्षांची पूर्तता ती करू शकत नाही. त्यातून कौटुंबिक ताणतणाव निर्माण होतात.

६. प्रसारमाध्यमे :

चित्रपट, टि.व्ही. केबल डिश या प्रसारमाध्यमांद्वारे बीभत्स, मादक, उत्तान, केशभुषा, वेशभुषा, विविध सौंदर्य प्रसाधने, पारदर्शक जाळीदार कपडे या गोष्टींमुळे सामाजिक नैतिकता बिघडली आहे. किंबहुना त्यांना अधिक खतपाणी महिलावर्गाकडून घातले जाऊ लागले आहे.

उपाययोजना :

१. शिक्षण, व्यवसाय व आर्थिक व्यवहारात पुरुषांच्या बरोबरीची समानता मिळाली तर स्त्रिया समाजाचा विकास करू शकतात.

२. शिक्षणामुळे मुलींच्या व्यक्तिमत्वाचा विकास होऊन त्यांच्यामध्ये 'पोक्तपणा' येतो. त्यामुळे त्या बालविवाह, लग्नाचे आमिष दाखवून फसविणे, लैंगिक छळ, बलात्कार इत्यादी प्रकारच्या स्त्रीअत्याचारांना बळी पडणार नाही. जुन्या रूढी, परंपरा झुगारून 'मी हुंडा देणार नाही', स्त्रीभ्रुणहत्येस तयार होणार नाही अशा नियमांचे पालन काटेकोरपणे केले तर त्यांचा पायंडा बनून समाज सुधारेल.

३. बदललेल्या सामाजिक परिस्थितीत अर्थाजनासाठी बाहेर जाताना – येताना तसेच घरातील स्त्रियांच्या सुरक्षिततेचा प्रश्न निर्माण झाला आहे. सम – व्यवसायिक स्त्रियांनी एकत्रित राहिल्याने छेडछाड, अश्लील बोलणे, वागणे, वरिष्ठांकडून अपमानास्पद वागणूक मिळणे या समस्या तडीस लागतील. संघटित स्त्रीशक्तीच स्वतः ची व इतर स्त्रियांच्या रक्षणाची जबाबदारी घेऊन स्त्रीअत्याचाराचा मुकाबला करू शकतील.

४. केंद्रशासन, सेन्सर बोर्ड यांचे चित्रपट, मालिका यांवर नियंत्रण ठेवणे, वेळ प्रसंगी नवीन कायदे करून त्यांची अंमलबजावणी करणे, अंगप्रदर्शन तोकडे कपडे, मादकता, भडकपणा यांवर बंदी घालणे, समाज उद्बोधन, नवसंदेश, नवविचार यांवर आधारीत चित्रपट व मालिकांची निर्माती करावी.

निष्कर्ष :

वेळोवेळी बदलणारी सामाजिक स्थिती, प्रश्न, समस्या अडीअडचणी यांवर मात करण्याकरीता स्त्रियांना आपली भूमिका बदलावी लागेल. समाजात पुरुषांच्या बरोबरीने दर्जा मिळवून देण्यासाठी, तसेच पुर्वीची समाजाची स्त्रियांविषयीची मानसिकता बदलण्यासाठी, स्वतः प्रत्येक महिलेने शिक्षणाद्वारे 'स्वयंसिद्धा' व्हायची भूमिका घेतली पाहिजे. तेव्हाच समतामूलक समाजाची स्थापना होऊ शकेल. ज्या विविध माध्यमातून महिला व युवतीवर अन्याय/अत्याचार होतात. त्यासाठी त्यांनी 'बोलते होणे' आवश्यक आहे यासाठी जनसंपर्क माध्यमातून प्रबोधन व्हायला हवे. महिला न्यायालयाचे दार ठोठावत असली तर निर्णय लवकर लागला तरच पोलिसाकडे तक्रार करण्यास धजावतील. कामाच्या ठिकाणी होणारा लैंगिक छळ याची गांभीर्याने दखल घेतली जात नाही. तक्रारी करण्यास महिला, विद्यार्थिनी समोर यत नाही. महिला/विद्यार्थिनी/युवती यांचा छळ होतो. पुरुषप्रधान संस्कृतीत मानसिकता बदलली पाहिजे. स्त्रीचं म्हणजे किमान ऐकून घ्यायला पाहिजे. त्यांच्या प्रबोधनासाठी जनसंपर्क माध्यमांनी पुढे सरसावले पाहिजे. महिला अत्याचारविरोधी माहिती, योजना, कायदे यांची माहिती या समूहसंपर्क माध्यमाद्वारे देऊन समाजप्रबोधनाची खरी गरज व भूमिका निभावणे अनिवार्य आहे. तेव्हाच कुठे अन्याय कमी होण्यास मदत होईल,असे वाटते.

संदर्भग्रंथसूची :

१. रमा शर्मा, एम. के. मिश्रा, "महिला विश्वकोश" १०, नई दिल्ली, अर्जुन पब्लिशिंग हाऊस, २००१ पेज नं. ४१.
२. किरण बेदी, "महिलांनी स्वतः पुढे यावे" संपादकीय, लोकमत, मंगळवार ८ मार्च २०११.
३. प्रतिबंध महिला समस्यांचा शोध, अथर्व पब्लिकेशन, पुणे
४. <https://www.marathimati.net>